

ilahiyat akademi

Sayı: 16, 2022, ss. 257-262.

Issue: 16, 2022, pp. 257-262.

**el-Meskûtü 'anh fi't-türâsi'l-belâgî, Muhammed Muhammed Ebû Mûsâ
(Kahire: Mektebetü Vehbe, 2017), 724 sayfa, ISBN: 9789772254590**

al-Maskûtu 'anh fî al-turâth al-balâghî, Moḥammad Moḥammad Abû Mûsâ (Cairo:
Maktabat Wahba, 2017), 724 pages, ISBN: 9789772254590

Değerlendiren/Reviewer

İsmail Araz

Arş. Gör., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Belagatı
Res. Assist., Marmara University Institute of Social Sciences, Arabic Language and Rhetoric
İstanbul/Türkiye

ismail.araz@marmara.edu.tr | ORCID: 0000-0002-3482-0483 | ROR ID: [02kswqa67](https://orcid.org/02kswqa67)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Kitap Değerlendirmesi Book Review

Geliş Tarihi Date Received

18 Ekim 2022 18 October 2022

Kabul Tarihi Date Accepted

23 Aralık 2022 23 December 2022

Yayın Tarihi Date Published

31 Aralık 2022 31 December 2022

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır. This article has been scanned with Turnitin
İntihal tespit edilmemiştir. software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve It is declared that scientific and ethical principles
etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm have been followed while carrying out and
çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur writing this study and that all the sources used
(İsmail Araz). have been properly cited (İsmail Araz).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Araz, İsmail. "el-Meskûtü 'anh fi't-türâsi'l-belâgî, Muhammed Muhammed Ebû Mûsâ
(Kahire: Mektebetü Vehbe, 2017), 724 sayfa, ISBN: 9789772254590". *İlahiyat Akademi* 16
(Aralık 2022), 257-262. DOI: [10.52886/ilak.1191019](https://doi.org/10.52886/ilak.1191019)

Atıf/ Cite as

Araz, İsmail. "al-Maskûtu 'anh fî al-turâth al-balâghî, Moḥammad Moḥammad Abû Mûsâ
(Cairo: Maktabat Wahba, 2017), 724 pages, ISBN: 9789772254590". *Theological Academia* 16
(December 2022), 257-262. DOI: [10.52886/ilak.1191019](https://doi.org/10.52886/ilak.1191019)

Özet*

Ebû Mûsâ'nın *el-Meskûtü 'anh fi't-türâsi'l-belâgî* isimli eseri, bilginin inşası sürecinde âlimlerin titiz yöntemlerine dikkat çekmesiyle ön plana çıkmaktadır. Müberred'in *el-Kâmil*'indeki belagat konularının ele alınışı, belagat tarihinde üzerinde durulması gereken başlıca problemler ve Cürcânî'nin metinlere yaklaşımı eserde işlenen ana konulardır. Yazar, konular aracılığıyla eser boyunca tüketici bir okumadan ziyade araştırmacının yetkinliğini pekiştiren üretici bir okumanın lüzumuna vurgu yapmaktadır. Eserin niteliğini arttıran bu özellik, klasik metinleri yorumlamada zorluklarla karşılaşan günümüz araştırmacılarına sonu gelmeyen çalışma alanları yaratmaktadır. Yazarın eserdeki öncelikli amacı da kadim ulemanın ilim üretmedeki titizliği dikkate alınarak söz konusu çalışma alanlarının aktif hâle getirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Belagat Tarihi, Metin Tahlili, Muhammed Muhammed Ebû Mûsâ, el-Meskûtü 'anh, Müberred, Abdülkâhir el-Cürcânî.

Abstract

Abû Mûsâ's work named *al-Maskûtu 'anh fi al-turâth al-balâghî*, draws attention to the rigorous methods of scientists in the construction of knowledge. The handling of the issues related to rhetoric in al-Mubarrad's *al-Kâmil*, the main issues that need to be emphasized in the history of rhetoric, al-Jurjânî's approach to texts are other important issues covered in the work. The author emphasizes the necessity of a productive reading that reinforces the competence of the researcher rather than a consuming reading throughout the work through the topics he deals with. This feature, which increases the quality of the work, creates important study areas for today's researchers who have difficulty in understanding classical texts. The main purpose of the author is to activate the mentioned study fields by taking the meticulousness of the classical period scientists as an example.

Keywords: History of Rhetoric, Text Analysis Moḥammad Moḥammad Abû Mûsâ, al-Maskûtu 'anh, al-Mubarrad, 'Abd al-Qâhir al-Jurjânî.

Belagat ve fesahatin doruğundaki Kur'an'ın nüzulünden sonra hızla evrilen toplumsal ve kültürel iklimle beraber çeşitli disiplinlerde artan telif hareketleri, İslam medeniyetinin ilmî serüveninin oluşmasında dönüm noktası mesabesindedir. Nitekim kurucu kimliğe sahip bu telif hareketleri birbirinden zengin ilim dallarını kapsayacak şekilde III./IX. yüzyıldan günümüze kadar farklı ölçeklerde kesintiye uğramadan devam etmiştir. Bu tedvin ve telif çalışmalarını değerlendirdiğimizde bazı aksaklıklarla beraber bilginin hâkim olduğu ve ilmî çalışmaların devam ettiği on dört-on beş asırlık zengin bir medeniyet tasavvuru karşımıza çıkar. Günümüzde çeşitli alanlarda yüzlerce çalışma yapılmasına rağmen İslam medeniyetinin ilmî

* Kendisiyle çalıştığım süre zarfında her zaman tetkik ve tahkik gerektiren sorular sorarak araştırmacı kimliğimin sınırlarını zorlamam için bana ilham veren; tezevvuk metodu hususunda birikimini benimle cömertçe paylaşan nahiv ve edebiyat âlimi kıymetli üstadım Prof. Dr. Fahreddin Kabâve'ye içtenlikle şükranlarımı sunarım.

geçmişinin henüz tam anlamıyla tüketilememiş olması da bu zenginliği gözler önüne serer. Kurucu niteliğe sahip ilk dönem eserlerinin evvelemerde müphemlik izlenimi veren muhtevası, şerhlerin nevi şahsına münhasır özellikleri, şiir eleştirisi eserlerinin henüz keşfedilmemiş incelikleri, şiir divanlarının tahlil edilmeyi bekleyen konuları, edebiyat eserlerinde saklı kalmış belagat meseleleri gibi meraklı araştırmacılar tarafından incelenmeyi bekleyen birçok mesele dikkate alındığında, söz konusu zenginliğin kısa zamanda tükenmeyeceği anlaşılır.

Bu açıklamalardan hareketle Mısırlı belagat ve şiir eleştirisi âlimi Muhammed Muhammed Ebû Mûsâ'nın *el-Meskûtü 'anh fi't-türâsi'l-belâgî* isimli eseri, İslam medeniyetinin erken döneminde kaleme alınmış eserlerde belagat dair keşfedilmeyi bekleyen meselelere dikkat çekmesiyle ön plana çıkar. Sade ve anlaşılır bir üslupla yazılan eserin en önemli özelliği, araştırmacılar tarafından defalarca okunan ve birçok çalışmaya konu olan meselelerin arka planında daha başka inceliklerin bulunduğu dikkat çekmesidir. Bu özellik, İslam medeniyetinde bilginin inşası sürecinin oluşum ve gelişimini açığa çıkarması bakımından da ayrıca mühimdir. Bunun yanı sıra klasik kitaplara rahatlıkla ulaşıldığı günümüz akademik dünyasında araştırmacıların yeniden incelemeyi, tekrar veya tekdüze addettikleri metinlerin aslında zengin bilgilerle dolu olduğuna vurgu yapan eser, nazari ve pratik boyutta verdiği örneklerle metin okumalarının gelişigüzel yapılmaması gerektiği üzerinde durur. Dolayısıyla eser genel anlamda "Metinler nasıl okunmalıdır? İlk dönem edebiyat eserlerindeki belagat meseleleri nasıl incelenmelidir? Tüketici okuma ile üretici okuma arasında nasıl bir fark vardır? Eserler, bilginin inşası sürecine iştirak eden müelliflerin titiz tutumlarını yansıtıyor mu?" gibi sorulara; özel olarak da "Müberred'in (öl. 286/900) *el-Kâmil* isimli eseri, salt edebiyat eksenli midir? *el-Kâmil*'de belagat dair meseleler nasıl işlenmiştir? Belagat geleneğinde göz ardı edilen konular var mıdır? Abdülkâhîr el-Cürcânî (öl. 471/1078-1079) nasıl bir araştırma metodu benimsemiştir? *Delâ'ilü'l-i'câz* ve *Esrârü'l-belâga* isimli eserlerin karakteristik özellikleri nelerdir?" şeklinde birçok soruya cevap verir.

el-Meskûtü 'anh fi't-türâsi'l-belâgî, bir mukaddime ve her biri müstakil çalışma konusu olmaya elverişli onlarca alt başlıktan oluşur. Ana başlıkları olmayan eseri, üç temel bölüme ayırmak mümkündür. Buna göre birinci bölüm, mukaddimededen hemen sonra Müberred'in *el-Kâmil*'inin belagat tarihindeki yerinin işlendiği bölümdür (s. 31-99). İkinci bölüm belagat ilminin genel yapısı, özellikleri, Hattâbî (öl. 388/998) ve Bâkılânî (öl. 403/1013) gibi i'câz âlimlerinin belagat katkılarını, günümüz belagat araştırmalarının niteliği gibi konuları ele alır (s. 99-151). Eserin en geniş bölümü olan üçüncü bölüm ise Cürcânî'nin yukarıda adı geçen iki eserindeki konuları ele alış biçimine ve metinlere yaklaşımına yer verir (s. 151-714).

Bahsedilmeyen, konuşulmayan ve ihmal edilen gibi anlamlara gelen *el-meskûtü 'anh* (المسكوت عنه) tabirine atıf yapan yazar, belagat geleneğinde göz ardı edilen konuların çok olduğunu ve eserin bu konulardan bir kısmına dikkat çektiğini ifade eder. Dolayısıyla eser, bahsedilmeyen ve ihmal edilen konulardan sadece bir kısmını

işlemesi yönüyle olsa dahi alanında yapılmış kayda değer bir girişim olarak tanımlanabilir (s. 3).

Eserin okur ve araştırmacılar tarafından daha iyi anlaşılması adına burada yazarın ihmal edildiğini belirttiği ayrıntılar üzerinde durmak yerinde olacaktır. Öncelikle yazarın eser boyunca üzerinde durduğu Müberred'in, Hattâbî'nin, Bâkılânî'nin veya Cürcânî'nin araştırmacılar tarafından bilinen ve çalışılan isimler olduğu hatırlanmalıdır. Dolayısıyla burada vurgulanan husus, söz konusu isimlerin ihmal edilmesi değildir. Bilakis bu isimlerin çalışıldığının ayırında olan yazar, yapılan çalışmaların niceliğine değil, niteliğine atıfta bulunur. Ona göre âlimlerin metinleri kategorize edilmeli, ayrıca her bir metin misyon ve vizyonuna göre ele alınmalıdır. Kısa ve öz metinlerin izaha, ayrıntılı metinlerin anlaşılma ve anlamlandırılmaya ihtiyaç duyduğu bilinmelidir. Araştırmacı, kitabı sadece bilgi için okumamalı; bununla birlikte müellifin bilgiyi aktarım yöntemine, meseleleri nasıl alımladığına veya reddettiğine, reddederken hangi argümanlara dayandığına, temel kaynakların nasıl bir üslup taşıdığına, bu kaynaklardaki ince bilgilerin nasıl elde edileceğine, müphem ve girift meselelerin nasıl çözüme kavuşturulacağına da dikkat etmelidir (s. 122).

Yazar, nazım teorisi ve Kur'an'ın erişilmez özelliği gibi meselelere dikkat çektiği mukaddimeden sonra Arap edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan Müberred'in *el-Kâmil*'inde bahsedilmeyen ve üzerinde durulmayan belagat meselelerinin izahına geçer. *el-Kâmil*'deki belagat meselelerine değinmeden önce genel bir perspektifle belagat tarihini ele alır. Eserin bölümleri dikkate alındığında yazarın bu yaklaşımının yerinde olduğu görülür. Zira o, belagat tarihine değinerek *el-Kâmil*'in belagatteki yerini konumlandırmaya çalışır. Bu bağlamda belagatin kurucusu kabul edilen Cürcânî'ye de dikkat çeker. Cürcânî, bütünlüklü ve dizgeli bir şekilde olmasa da belagatin meânî ve beyan konularını ele alarak sonraki belagat çalışmalarına yön veren bir isim olmuştur. Ancak burada üzerinde durulması gereken iki temel husus vardır: I. Önceki âlimlerin Cürcânî'nin belagat birikimine etkisi. II. Cürcânî'nin önceki âlimlerin çalışmalarından ve nahiv birikimlerinden yola çıkarak bu derece özgün bilgilere ulaşmasını sağlayan yönü ve karakteri. Bu iki husus üzerinden belagatin oluşum ve gelişimini ele alan yazar, kendisinden önceki belagat çalışmalarını remiz, işaret ve ima olarak gören Cürcânî'nin açıklamalarını ve onun âlimlerin ifadelerindeki muğlaklığı nasıl şeffaf hâle getirmeye çalıştığını aktarır (s. 29-32).

Cürcânî öncesi belagat literatürüne atıf yapan yazar, konunun daha iyi anlaşılması için Müberred'in *el-Kâmil* isimli eserini incelemeye geçer. Yazara göre iki husus, *el-Kâmil*'in belagat literatüründe ön plana çıkmasında etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, eserde yer alan ve müellifin edebî değerini yansıtan şiir seçkileridir. Yazara göre şiir seçkileri belagatin ilk adımıdır. İkincisi ise Müberred'in güzel sözlere yönelik açıklamalarıdır. Bu açıklamalar, Cürcânî'nin remiz, ima ve işaret olarak nitelendirdiği türden olmakla birlikte eseri belagat literatürüne dahil eden önemli bir ayrıntıdır (s. 39-40).

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse *el-Meskûtü 'anh fi't-türâsi'l-belâgî* eserinin, zengin muhtevaları hasebiyle klasik metinlerin yeri geldiğinde kelime kelime, hatta harf harf okunması kanaatinde olan Ebû Mûsâ'nın isabetli ve çarpıcı açıklamalarıyla belagat ve şiir eleştirisi olmak üzere temel İslami disiplinlerdeki araştırmacıların ilgisine mazhar olacağı muhakkaktır. Zira yazar, günümüzde araştırma konusu olan birçok meseleye farklı bakış açısıyla yaklaşmış, günümüz araştırmacılarından da âlimlerin eserlerinin deyim yerindeyse bir hazine avcısı titizliği ve merakıyla okumalarını talep etmiştir. Eserin kahir ekseriyetinde bu talep, didaktik bir üslupla öne çıkmıştır. Eserde dizin ve kaynakçanın olmaması büyük bir eksiklik olsa da birçok araştırmaya uygun onlarca başlığın varlığı söz konusu eksikliği telafi eder niteliktedir. Bu çerçevede eser; belagat tarihinde üzerinde durulmayan hususlara dikkat çekmesiyle belagat araştırmacılarına, edebî metinlerin âlimler tarafından nasıl tahlil edildiğini göstermesiyle şiir eleştirisi alanındaki araştırmacılara, i'câzü'l-Kur'an'ın mahiyeti ile belagat çalışmaları arasındaki bağa değinmesiyle tefsir araştırmacılarına, metin tahlilinin nasıl yapılacağı üzerinde durmasıyla metin tahlili uzmanlarına, son olarak edebiyat eserlerine dair nokta atışı açıklamalarıyla edebiyat araştırmacılarına hitap etmektedir. Bu yönüyle eserin söz konusu alanlardaki, meraklı ve titiz araştırmacıları derinlikli çalışmalara teşvik edecek nitelikli bilgiler sunduğu pekâlâ aşikârdır. Ancak bu bilgilerin işlevsel hâle gelebilmesi için başlangıçta, "Gerçekten belagat ve şiir eleştirisi eserlerinde keşfedilmeyi bekleyen saklı bilgiler var mıdır?" sorusu cevaplanmalıdır. Zira bu soru, Arap dilinin özdeki saflığı ve üstün belagat düzeyini açığa çıkaran beyan, ibâne, tezevvuk gibi bir dizi kavramın izahını gerektirir. İşte bu noktada Ebû Mûsâ'nın eserinin misyon ve vizyonu, birbiriyle ilintili bu uzun halkayı keşfetmede araştırmacıya yardımcı olmasıyla ortaya çıkar.

Kaynakça

Ebû Mûsâ, Muhammed Muhammed. *el-Meskûtü 'anh fi't-türâsi'l-belâgî*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2017.